فصلنامه علمی اقتصاد و بانکداری اسلامی، شماره چهل و سوم، تابستان ۱۴۰۲- صفحات ۲۴۱-۲۲۵

آسیب‌ها و فرصت‌های اقتصادی سیاست‌گذاری جمهوری اسلامی ایران در آسیای مرکزی و قفقاز (مطالعه موردی ازبکستان، قزاقزستان و ترکمنستان)

نوع مقاله: پژوهشی

امیر پرنیان[۱]
محمد قربانی گلشن آباد[۲]
محمد یوسفی جویباری[۳]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۲۶ تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱/۲۷

چکیده

آسیای مرکزی و قفقاز به عنوان بخشی از گستره حوزه تمدنی ایران از جایگاه ویژه‌ای در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران برخوردار است به ویژه آنکه پس از فروپاشی شوروی و ظهور پنج واحد مستقل سیاسی به جای یک واحد، فرصت‌ها و تهدیداتی فراروی جمهوری اسلامی ایران قرار گرفته است، که درک صحیح آن می تواند به اتخاذ یک دیپلماسی واقع‌گرا، پویا، همه‌جانبه و سازگار با واقعیت‌های منطقه آسیای مرکزی منجر شود و در قبال آن، ایران می‌تواند در میان انبوهی از قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، سهم مناسبی از ظرفیت‌های سیاسی- اقتصادی و فرهنگی منطقه آسیای مرکزی و قفقاز را در اختیار بگیرد. هدف تحقیقی پیش رو تبیین آسیب ها و فرصت های سیاستگذاری جمهوری اسلامی ایران در آسیای مرکزی و قفقاز است بنابراین سوال اصلی این تحقیق عبارت از آسیب ها و فرصت های سیاستگذاری جمهوری اسلامی ایران در آسیای مرکزی و قفقاز(مطالعه موردی ازبکستان،قزاقزستان و ترکنستان) است؟ فرض بر آن است ؛ سیاستگذاری جمهوری اسلامی ایران در منطقه قفقاز و آسیای مرکزی؛ ۱) منافع حیاتی روسیه را به رسمیت می‌شناسد. ۲) مخالف حضور بحران‌زای دولت‌های خارج از منطقه است. ۳) ایران همواره تلاش داشته روابط خود را با کشورهای منطقه با توجه به حفظ تمامیت ارضی و رعایت حسن همجواری

۱ دانشجوی دکترای سیاست گذاری عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران parniyanamir593@gmail.com

۲ استادیار گروه معارف اسلامی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) drgholshani@gmail.com

۳ استادیار گروه روابط بین الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران yousefijouybari@iaut.ac.ir

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-24]

برقرار سازد. در بیان آسیب‌های سیاستگذاری نیز به نظر میرسد در تنظیم سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، در اکثر موارد عوامل ژئوپلتیکی مورد غفلت واقع شده و یا بر خلاف آن عمل شده است. روش تحقیق تحلیلی – توصیفی است .

کلمات کلیدی: آسیای مرکزی، قفقاز، ازبکستان، قزاقزستان، ترکمنستان
طبقه بندی JEL: E60 ,K00

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-24]

مقدمه

فروپاشی شوروی مهم‌ترین تحول بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در نظام بین‌الملل بود که نظم جهانی جدیدی را ایجاد کرد و به دوران رقابت های ابر قدرت ها در دوران جنگ سرد خاتمه داد. در نتیجه این تحول با استقلال جمهوری های خودمختار در همسایگی ایران، بازیگران جدیدی وارد عرصه بین المللی شدند و جهان چندقطبی قوام گرفت. در آن مقطع ایران با قدری تاخیر نسبت به استقلال کشورهای اتحاد شوروی واکنش نشان داد و پس از اینکه چند کشور دیگر مثل ترکیه، استقلال این کشورها را به رسمیت شناختند، اقدام مشابه از سوی ایران انجام شد. امروزه بعد ۲۹.سال از تشکیل کشورهای مستقل مشترک المنافع، وضعیت تغییر کرده، ایران با اکثر کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز رابطه دوستانه و مبتنی بر اعتماد دارد و به دلیل رویکردهای مداخله جویان غرب و به خصوص آمریکا در این منطقه، فضای مناسبی برای استفاده از فرصت‌ها و ظرفیت‌های منطقه‌ای وجود دارد.

این مسئله در کنار سیاست خارجی ایران که درصدد است نفوذ قدرتمندی در این منطقه داشته باشد در یک چهارچوب و قالب می‌گنجد. ایران در کشورهای آسیای مرکزی به دلایل اقتصادی، سیاسی، امنیتی، فرهنگی و ژئوپلتیکی، سیاست خارجی خود را به سمت ارتباط عمیق و مثبت جهت بهره برداری از پتانسیل های موجود بین تهران و این کشورها سوق داده است (اعظمی و دبیری، ۱۳۹۱: ۲۶)؛ لذا استفاده کردن مثبت از پتانسیل‌های موجود بین ایران و کشورهای آسیای مرکزی مستلزم استفاده کردن از دیپلماسی فعال می باشد، چرا که چه در عرصه منطقه‌ای و چه در عرصه فرامنطقه‌ای کشورهای متعددی درصدد نفوذ در این مناطق هستند. مهم‌ترین کشورهایی که در این منطقه می‌توانند یک رقیب برای ایران به شمار بیایند می‌توان به آمریکا، ترکیه، رژیم‌صهیونیستی و تا حدودی روسیه اشاره کرد، لذا با توجه به وجود رقبای مذکور باید به این نکته توجه کنیم که جمهوری اسلامی ایران باید باید یک دیپلماسی فعال بتواند بر میزان نفوذ خود در این کشورها بیفزاید تا از منابع و پتانسیل هایی که در این منطقه وجود دارد به نحوه احسن استفاده کند. چرا که در صورت عدم اتخاذ یک رویکرد مثبت و کارآمد در این منطقه با وجود رقبای قدرتمند در این کشورها و دستیابی به منافع ملی بعید و یا با مشکل جدی مواجه می شود (اعظمی و دبیری، ۱۳۹۱: ۳۹-۳۸).

فرآیند همگرایی منطقه‌ای، آن هم در منطقه آسیای مرکزی که با دشواری ها و تهدیدهای متعددی مواجه است، روند پیچیده و توأم با مشکلات بزرگی می باشد که کوچک‌ترین چشم پوشی از آن‌ها می‌تواند مایه ناکامی روند کلی گردد؛ بنابراین مطالعه جوانب مختلف این روند، عرصه های که همکاری کشورها در آن حوزه نتایج سودمندی در پی خواهد داشت و ارزیابی دقیق تهدیدهای

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-24]

موجود فرا راه این روند در ابتدا کمک شایانی به موفقیت این روند خواهد کرد. ایجاد یک نهاد مشترک تحقیقاتی با ترکیبی از کارشناسان کشورهای مختلف این منطقه که وظیفه بررسی و مطالعه ابعاد گوناگون همگرایی منطقه‌ای در آسیای مرکزی، فرصت‌های موجود فراروی این روند، تهدیدها و چالش‌ها، نتایج و دورنمای آن را داشته باشد.

۱. ادبیات نظری

۱-۱. روابط ایران و ازبکستان رویکردها، آسیب ها و فرصت‌ها

ازبکستان کشوری در مرکز آسیای مرکزی است به طوری که با چهار کشور تاجیکستان، ترکمنستان، قرقیزستان و قزاقستآن همر مرز است همچنین این کشور مزر کوتاهی نیز با افغانستان دارد. افزون بر آن این کشور در میان دو رود آمودریا (جیحون) و سیر دریا (سیحون) قرار گرفته است. از این رو دارای اهمیت ژئوپلیتیکی در این منطقه است. مردمان ایرانی‌تبار، ساکنان اولیه منطقه ازبکستان را تشکیل می‌دادند. زبان‌های قدیمی رایج در این منطقه زبان‌های ایرانی سغدی، خوارزمی و پارسی میانه بود. اتسویوکی اُکابه، پژوهشگر آسیای مرکزی می‌نویسد: «در دوران باستان مردم آبادی‌نشین آسیای میانه، ایرانی بودند. از سده ششم میلادی به بعد چند موج از گروه‌های ترک‌تبار به آبادی‌های منطقه کوچ کردند و از جمله در وادی فرغانه سکنی گزیدند که در پی آن، برخی از ایرانیان ویژگی‌های ترکی کسب کردند. ترک‌تباران در روستاها و شهرها ماندگار شدند. علی‌رغم روند تاریخی ترک‌سازی منطقه شمار زیادی از مردم در محل‌های مختلف ایرانی باقی ماندند و تا به سده بیستم میلادی رسیدند. [۱]

ریشه‌ی واژه ازبک به نام اوغوزخان می‌رسد، اوغوزخان بنام اوغوز بیک نیز مشهور بود است. این واژه به احتمال زیاد از نام این امپراتور ترک ریشه دارد[۲]. بانوخان فرزند جوجی‌خان و نواده چنگیزخان به اروپا حمله کرد و برادرش شیبان را به فرمانروایی مجارستان برگزید. بیشتر سربازان باتو از میان اقوام ترک بودند و تنها افسران عالی رتبه از میان مغولان بودند. سربازان تحت فرماندهی شیبان بعدها در تیومن در مرکز روسیه امروزی و سیبری حاکمیت یافتند. محمد خان شیبانی به افتخار جدش تخلص شیبک را برگزید و به سرزمین‌های آباد فرارود یورش برد. او دولت تیموریان را از میان برد ولی خودش گرفتار شاه اسماعیل صفوی گشت. بعد از او ازبکان در آسیای میانه باقی‌ماندند.

---

۱ (Okabe, ۲۰۰۴ :۱۱۲).
۲ (Keane & other, ۲۰۱۱ :۳۱۲)

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-24]

بنابراین اولین برخورد ایرانیان با ازبک‌ها به دوران شاه‌اسماعیل و صفویان باز می‌گردد. شیبک خان ازبک که علاقه زیادی به گسترش قلمرو خود به سمت جنوب داشت حکومت تازه تأسیس صفویان را به مزاحم خود می‌دید. از آن پس تا حضور اتحاد جماهیر شوروی روابط ایران ازبکان افت و خیز فراوان داشت. در دوران استیلای شوروی بر آسیای مرکزی نیز ارتباط منسجمی شکل نگرفت تا اینکه بعد از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی کشوری با نام جمهوری ازبکستان در نقشه گیتی پدیدار شد. از این پس است که می‌توان روابط دو کشور را پی گرفت. جمهوری اسلامی ایران در بیست و پنجم دسامبر سال ۱۹۹۱ استقلال جمهوری ازبکستان را به رسمیت شناخت. در دهم مه سال ۱۹۹۲ روابط دیپلماتیک میان ازبکستان و ایران برقرار شد. سفارت جمهوری اسلامی ایران در تاشکند در ماه نوامبر سال ۱۹۹۲، و سفارت جمهوری ازبکستان در تهران در ماه مه سال ۱۹۹۵ افتتاح گردید.

در حال حاضر، مبنای حقوقی – قراردادی روابط بین ایران و ازبکستان را بیش از ۵۹ اسناد امضا شده تشکیل می‌دهد. بین جمهوری ازبکستان و جمهوری اسلامی ایران براساس همکاری تجاری – اقتصادی و علمی – فنی کمیسیون مشترک بین دولتی تشکیل گردیده است. در ماه ژوئن سال ۲۰۱۵ در شهر تاشکند یازدهمین نشست کمیسیون مشترک ازبکستان و ایران برگزار گردید. براساس نتایج بدست آمده در سال ۲۰۱۴، حجم مبادلات تجاری بین دو طرف ۳۷۴،۹ میلیون دولار بوده، که در این میان، صادرات ۸،۳۱۷ میلیون دلار، و واردات ۵۷،۰ میلیون دلار را در بر گرفته است.

در ازبکستان با مشارکت سرمایه‌گذاری ایران، بیش از ۱۱۶ کارخانه دائر گردیده است که همگی مشغول کار و فعالیت می‌باشند، که از میان آن‌ها ۱۹ کارخانه به طور کامل با سرمایه‌گذاری ایران مشغول به کارند. یکی دیگر از جنبه‌های مهم روابط ازبکستان و ایران توسعه‌ی همکاری بین دو کشور در زمینه‌ی حمل‌ونقل به حساب می‌آید. در بیست و پنجم آوریل سال ۲۰۱۱، در عشق‌آباد در نشیت چهار جانبه‌ی وزرای خارجه‌ی ازبکستان ترکمنستان – ایران – عمان درباره‌ی تأسیس راهرو راه‌آهن سندی امضا شد. بین دو کشور روابط فرهنگی و معارفی برقرار هست. هنرمندان ایرانی شرکت کنندگان دائمی در جشنواره‌ی بین‌المللی موسیقی به نام «ترانه‌های شرقی» که به طور سنتی در شهر سمرقند برگزار می‌گردد می‌باشند (سایت سفارت جمهوری ازبکستان در ایران، بازدید ۶ شهریور ۱۳۹۶).

ازبکستان در سال‌های اخیر توسعه قابل‌توجهی را پشت سر گذاشته است. در سال‌های اخیر این کشور شاهد ثبات و پیشرفت اقتصادی، بهبود وضعیت بهداشتی و افزایش رفاه عمومی بوده است به عبارتی ازبکستان توانسته است بیش از سایر جمهوری‌ها خود را از یوغ میراث به جا مانده شوروی

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-24]

رها کند و روند رشد و توسعه را بپیماید. رفتار این کشور حاکی از تلاش برای هژمونی در منطقه است (ابولحسن شیرازی و مجیدی، ۱۳۸۲). با وجود روابط دو کشور در طول ۲ دهه، مناسبات این دو کشور پیشرفت چندانی نداشته است و گاهی نیز سطح روابط کاهش یافته است. در واقع دو کشور ایران و ازبکستان با داشتن پیوندهای گوناگون فرهنگی، مذهبی و تمدنی – منطقه‌ای می-توانند روابط خود را تا سطوح بالایی گسترش دهند در این بین پتانسیل‌ها و چالش‌هایی نیز در روابط دو جانبه موجود بوده و هست و می‌توان آن را در سایه بهبود روابط گسترش داده و حل کرد. در این راستا با توجه به اقلیت فارس‌زبان این کشور و روابط نسبتاً خوب ایران با تاجیکستان و مشکلات دامنه‌دار دو همسایه یعنی تاجیکستان و ازبکستان بر سر برنامه‌های آبی دوشنبه و حمایت و مشارکت ایران در آن‌ها، در واقع تاشکند نگاه ایران را به ضرر منافع خود می‌داند بنابراین به نوعی می‌کوشد تا از دامنه نفوذ ایران در منطقه بکاهد که این کار از یک‌سو به تقویت نقش منطقه‌ای این کشور در آسیای مرکزی می‌انجامد و از سوی دیگر به افزایش مناسبات این کشور با مسکو و واشتگتن کمک می‌کند چه اینکه در واقع دو قدرت از نفوذ ایران و خطر افزایش آن در این منطقه بیمناک هستند.

از سوی دیگر و از آنجا که نظام سیاسی در دو کشور متفاوت بوده و دولت اسلام کریم‌اف همواره در طول ۲ دهه اخیر با بدبینی به نیات ایران نگریسته روابط دو کشور چندان پیشرفتی نداشته است در این بین جدا از نوع نظام سیاسی حاکم بر این کشور، تاشکند همواره از فعالیت گروه‌ها و احزاب سیاسی اسلامی هراسی داشته است و بر این نظر است که افزایش نفوذ ایران در منطقه و ازبکستان باعث دردسرهای زیادی برای این کشور خواهد شد.

۱-۲. روابط ایران و قزاقستان ،رویکردها، آسیب ها و فرصت‌ها

جمهوری قزاقستان با ۲ میلیون و ۷۲۴ هزار کیلومتر مربع وسعت، حدود ۱۷ میلیون نفر جمعیت دارد که حدود ۶۵ درصد مسلمان حنفی مذهب و اقلیتی از آن‌ها شیعیان (سی تا یکصد هزار نفر) هستند. این کشور در بخش میانی «اورسیا» و شمال آسیای مرکزی با دو قدرت روسیه و چین، مرزهای مشترک دارد و از سمت غرب از طریق دریای مازندران به نوعی همسایه ایران است. قزاقستان در ۱۶ دسامبر سال ۱۹۹۱ برابر با ۱۷ آذرماه سال ۱۳۷۰ به استقلال رسید و ایران از نخستین کشورهایی بود که استقلال قزاقستان را به رسمیت شناخت و نمایندگی سیاسی خود را در آن گشود. سفر نظربایف به ایران در سال ۱۳۷۱، سفر رئیس‌جمهور ایران به قزقستان در سال ۷۲ و سفرهای گوناگون مقام‌های دو کشور در سطح رؤسای جمهور و وزیران در گذشته نمونه‌هایی از روابط دو کشور است.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-24]

در سال‌های گذشته روابط قزاقستان و ایران رو به پیشرفت بوده است، برای مثال حضور نظربایف در مراسم تحلیف دکتر روحانی، سفر دکتر ظریف، وزیر امور خارجه جمهوری اسلامی ایران در فروردین ماه ۱۳۹۴ به آستانه، سفر آقای حجتی وزیر جهاد کشاورزی به کشور قزاقستان (در مهرماه) ۱۳۹۴، سفر معاول اول وزیر امور خارجه قزاقستان به ایران (در آبان ماه ۱۳۹۴)، سفر نظربایف، رئیس‌جمهور قزاقستان و هیئت همراه به تهران در فروردین ماه سال ۱۳۹۵. افزون بر این، اخیراً نیز دکتر حسن روحانی رئیس‌جمهوری ایران در قالب دیداری رسمی از این کشور بازدید نمود. در همین راستا نوشتار زیر به فرصت‌های مهم سیاسی و بین‌المللی گسترش روابط ایران و قزاقستان پرداخته است.

کشورهای آسیای مرکزی به یک معنا در حوزه تمدنی ایران قرار دارند و میان ایران و این کشورها اشتراکات دیرینه تاریخی، فرهنگی و دینی وجود دارد. در واقع گسترش روابط ایران و قزاقستان (در چارچوب اکو، سازمان همکاری اسلامی، سازمان همکاری شانگهای و...) در کنار ایجاد فضای مثبت برای همکاری با همسایگان و تقویت امنیت ملی ایران، می‌تواند تعادل در روابط خارجی ایران را بهبود دهد و با گسترش روابط با کشورهایی حوزه تمدنی ایران، زمینه‌های تقویت همکاری‌های منطقه‌ای را استحکام بیشتری بخشد. از بعد دیگر، با توجه به قدرت منطقه‌ای قزاقستان و نقش رو به افزایش آن در منطقه می‌تواند به حضور بیشتر ایران در آسیای مرکزی، شانگهای و نهادهای منطقه‌ای کمک کند. در این میان آستانه روابط گسترده‌ای با فدراسیون روسیه و چین دارد و با توجه به عضویت قزاقستان در سازمان شانگهای و اتحادیه اقتصادی اوراسیا می‌تواند به پشتیبانی بیشتر از حضور ایران در نهادهای منطقه‌ای چون شانگهای بپردازد (رمضانی بونش، ۱۳۹۵).

قزاقستان بزرگ‌ترین کشور آسیای مرکزی است و از ویژگی منحصر به فردی در ثبات و امنیت و توسعه نسبت به سایر کشورهای این منطقه برخودار است. این ویژگی در کنار اقتصاد قدرتمند و رو به رشد در دهه‌های گذشته موجب شده تا قزاقستان جایگاه ویژه‌ای در منطقه داشته باشد. اقتصاد این کشور در حدود ۲۵۰ میلیارد دلار تولید ناخالص ملی دارد و یکی از کشورهای مهم صادر کننده انرژی دنیا است. این کشور در کانون ارتباطات راه ابریشم نوین میان چین، روسیه و ایران قرار دارد که این مسئله موجب شده تا قزاقستآن هم برای چین در تعاملات منطقه‌ای و در چارچوب سازمان همکاری شانگهای و هم برای روسیه در چارچوب سازمان کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، سازمان پیمان امنیت دسته‌جمعی و سازمآن همکاری‌های اقتصادی اوراسیایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار باشد (کرمی، ۱۳۹۵).

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-24]

این کشور به دلیل پیش گرفتن سیاست تعادل در روابط خارجی خود توانسته است به توازن قوا در روابط خارجی خود دست یابد. آستانه با ایجاد یک تعادل بین منافع مسکو و واشنگتن توانسته است روابط خوبی را با این دو قدرت برقرار کند. از سوی دیگر تعامل سازنده با پکن این کشور را به یک وزنه در آسیای مرکزی تبدیل کرده است. همچنین برقراری روابط مثبت با تهران باعث شده است اهمیت این کشور برای ایران بیشتر شود.

اقتصاد قزاقستان مبتنی بر اصول اقتصاد بازار آزاد و خصوصی‌سازی و بخش عمده‌ی گردش اقتصادی این کشور بر پایه صدور منابع انرژی به ویژه نفت و گاز، منابع معدنی و محصولات کشاورزی استوار است. میزان تولید ناخالص داخلی قزاقستان نیز طی سال‌های اخیر بین ۴۰ تا ۴۵ میلیارد دلار در نوسان بوده است. طبق اعلام مؤسسات و نهادهای رسمی میزان ذخایر نفت قزاقستان حدود ۱۲ میلیارد تن (۸۰ میلیارد بشکه) برآورد شده، اما برخی آمارهای غیررسمی این منابع را بین ۱۰ تا ۱۷ میلیارد بشکه تخمین زده‌اند. هر چند تولید نفت این کشور طی سال‌های اخیر به طور متوسط حدود ۱/۵ میلیون بشکه در روز بوده، اما طی برنامه اعلامی دولت این کشور، این میزان از سال ۲۰۱۰ به بعد از مرز ۱۰۰ میلیون تن در سال فراتر خواهد رفت.

در خصوص ذخایر گاز قزاقستان نیز بین آمارهای رسمی و غیررسمی تفاوت‌هایی مشاهده می‌شود. هر چند در ارزیابی‌های رسمی این میزان بین ۸-۷ تریلیون مترمکعب برآورده شده، اما برخی آمارها این میزان را بیش از ۳۰ تریلیون مترمکعب تخمین زده‌اند. میزان تولید گاز در این کشور نیز طی سال‌های اخیر به طور متوسط حدود ۱۰ میلیارد مترمکعب بوده است. در خصوص مهم‌ترین اقلام صادراتی قزاقستان می‌توان به مواد معدنی و هیدروکربن، فلزات رنگی، آهن آلات، فراورده‌های کشاورزی به ویژه غله و گندم، فلزات، سنگهای قیمتی و تزیینی، منسوجات و مواد نساجی اشاره کرد. باید این نکته را نیز یادآور شد که قزاقستان یکی از غنی‌ترین کشورهای جهان از نظر معادن زیرزمینی محسوب می‌شود به نحوی که آمار غیررسمی این کشور را از این حیث در مکان ششم جهان قرار می‌دهد. زغال‌سنگ، طلا، روی، آلومینیوم، منگز، بوکسیت، اورانیوم (۲۵ درصد ذخایر جهان)، تیتانیوم، قلع، تنگستن (بزرگ‌ترین تولیدکننده تنگستن در جهان) مس و کروم عمده‌ترین اقلام معدنی این کشور محسوب می‌شوند.

در حوزه‌ی کشاورزی نیز قزاقستان دارای توانمندی‌های بالایی است به نحوی که این کشور طی سال‌های اخیر تا حدود ۱۷ میلیون تن غله تولید، از این میزان حدود ۱۴ میلیون تن را به خارج صادر کرده و از این حیث در ردیف پنجم صادر کنندگان غله در جهان قرار گرفته است. در همین راستا، در سال‌های گذشته مقادیر قابل‌توجهی از گندم کشورمان از قزقستان وارد می‌شده است. هم‌اکنون نیز پیشنهاداتی از سوی قزاق‌ها برای ساخت سیلو در منطقه آزاد اقتصادی انزلی و

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-24]

بندرعباس برای انتخاب میر ترانزیتی ایران برای صادرات گندم قزاقستان به تهران پیشنهاد شده که به تأکید طرف قزاقی می‌تواند در قالب سوآپ از طریق ایران به کشورهای دیگر عملیاتی شود (محمدی، ۱۳۸۸).

ظرفیت بالای اقتصادی قزاقستان می‌تواند جذابیت‌های زیادی برای شرکت‌های دولتی و خصوصی ایران داشته باشد. افزون بر ان علاقه قزاقستان به همکاری در زمینه‌ی ترانزیت کالا می-تواند زمینه حضور همکاری اقتصادی این دو کشور را بیش از پیش ورنق بخشد. هر چند دو کشور از همان ابتدای استقلال قزاقستان تعاملات پراکنده‌ی اقتصادی خود را آغاز کردند، اما برگزاری نمایشگاه کالاهای مصرفی جمهوری اسلامی ایران در آلماتی در سال ۱۹۹۲ نقطه آغازی بر شناسایی زمینه‌های همکاری اقتصادی و تجاری میان دو کشور بود.

در این راستا و در همین سال، دو شرکت ایرانی فعالیت خود را در این کشور آغاز نموده که زمینه‌های کاری آن‌ها خرید برخی مواد اولیه مانند سیمان و فولاد بود. در بخش دولتی نیز عمده‌ی تعاملات اقتصادی تهران و آستانه متمرکز بر خرید منابع نفت، زغال‌سنگ، سیمان، گندم و گوشت بوده است. در ششمین نشست گروه مشترک همکاری‌های اقتصادی، علمی و فنی دو کشور در سال ۲۰۰۱ ملادی که در آستانه برگزار شد، بخش‌های مختلف همکاری اقتصادی میان دو طرف مرور و ضمن بررسی مشکلات، راهکارهای جدیدی نیز برای توسعه مناسبات مشخص گردید.

قزاقستان در میان کشورهای حوزه‌ی «سی‌آی‌اس» رتبه دوم را در ترانزیت کالا از خاک جمهوری اسلامی ایران دارد. این میزان با آغاز ترانزیت سالانه ۲۰۰ هزار تن پنبه‌ی ازبکستان از طریق بندر اکتائو قزاقستان به بندر امیرآباد در استان مازندران و همچنین افتتاح دفتر راه‌آهن قزاقستان در تهران و الحاق این کشور به کریدور ترانزیتی شمال – جنوب بیش از گذشته گسترش خواهد یافت. در حال حاضر روزانه در حدود ۲۰ هزار بشکه نفت قزاقستان از طریق بندنکا سوآپ می‌شود که با تکمیل طرح تجهیز و ایجاد برخی تغییرات در پالایشگاه‌های تهران و تبریز و ساخت زیرساخت‌های لازم در مناطق شمالی، این میزان می‌تواند به روزانه ۲۰۰ هزرا بشکه افزایش یابد. سوآپ نفت قزاقستان افزون بر دریا از طریق خشکی از طریق راه‌آهن نیز انجام می‌شود. افزون بر نفت خام، جمهوری اسلامی ایران بخشی از محصولات و فرآورده‌های نفتی را نیز از قزاقستان وارد می‌کنند .

قزاقستان به عنوان کشوری محاط در خشکی و در حال توسعه تلاش کرده است از دامنه وابستگی اقتصادی و سیاسی خود به روسیه (با توجه به مرزهای طولانی و وجود اقلیت روس) بکاهد و جدا از افزایش راه‌های ارتباطی خود با دریاها، راه بهتر و آسان‌تری برای دسترسی به جنوب و

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-24]

غرب آسیا داشته باشد تا با متنوع کردن راه‌های ارتباطی خود را دامنه نفوذ روسیه بکاهد و دسترسی بهتر و ارزان‌تری به آب‌های آزاد داشته باشد.

این امر در حالی است که ایران برای توسعه جنوب شرقی خود از طریق مکران و بندر چابهار تلاش کرده و با پیوند خطوط ریلی ایران به ترکیه در غرب و امتداد خطوط ریلی کشور تا نوار جنوبی کشور، پاکستان در جنوب شرق و عراق در جنوب غرب، عملاً می‌تواند تأثیر قابل‌توجهی در ارتباط جاده‌ای و ریلی قزاقستان با منطقه و خارج داشته باشد. افزون بر آن با کمک قزاقستان، سیاست آمریکا به شکل دور زدن ایران در طرح‌های مهم اقتصادی و ژئوپلیتیک و سیاست «همه-چیز بدون ایران» در سطح آسیای مرکزی و قفقاز می‌تواند تحت تأثیر قرار گیرد و کم‌اثر شود. در گذشته نیز قزاقستان به عنوان بزرگ‌ترین تولیدکننده اورانیوم دنیا از حق ایران برای استفاده صلح-آمیز از انرژی هسته‌ای پشتیبانی کرد و در اوج فشار و تحریم علیه ایران بدون کاهش روابط از اعمال استانداردهای دو گانه در قبال برنامه هسته‌ای ایران انتقاد کرد. یعنی با وجود فشارهای بازیگرانی چون امریکا، قزاقستان تلاش کرد روابط خود با ایران را حفظ کند. در مقابل، قزاقستان برای افزایش جایگاه منطقه‌ای و بین‌المللی خود در گسترش روابط با کشورهای اسلامی و خاورمیانه از کمک ایران بهره‌مند بود و افزون بر عضویت اکو و سازمان همکاری اسلامی پشتیبانی ایران از میزبانی و ریاست قزاقستان بر سازمان همکاری اسلامی هم مهم بود.

همچنین در سال‌های گذشته قزاقستان و ایران برای پشتیبانی متقابل از نامزدی عضویت غیردائم در شورای امنیت سازمان ملل به توافق رسیدند. در این بین، دو کشور در وضعیت کنونی می‌توانند در کنار همکاری در چارچوب مجامع بین‌المللی مانند سازمان ملل و نهادهای وابسته آن و مناسبات پارلمانی بین‌المللی در صحنه جهانی کمک و پشتیبانی‌های دو جانبه بیشتری را در عرصه بین‌المللی مدنظر قرار دهند (رمضانی بونش، ۱۳۹۵). به رغم شرایط نسبتاً مساعد جهت حضور اقتصادی ایران در این کشور با این حال تاکنون قزاقستان نیز همچون سایر جمهوری‌های آسیای مرکزی از جایگاه قابل‌توجهی در سیاست‌های اقتصادی ایران برخوردار نبوده است.

این در حالی است که ظرفیت‌های مناسبی جهت صادرات کالاهای مختلف به این کشور وجود دارد. بنابراین در شرایطی که اغلب اقلام صادراتی ایران به قزاقستان به راحتی در بازارچه‌های این کشور قابل عرضه و فروش می‌باشند و همچنین با توجه به اینکه برخی از کشورهای همسایه قزاقستان نیز بخشی از نیازهای خود را از بازار داخلی قزاقستان تأمین می‌نمایند، بنابراین بخشی از کالاهای ارسالی از ایران می‌توانند زمینه‌های حضور موثرتر در بازارهای سایر کشورهای منطقه را نیز تقویت نمایند.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-24]

از سوی دیگر با توجه به توسعه برنامه‌ها و گسترش فعالیت‌های هسته‌ای، ایران در آینده نیاز فراوانی به اورانیوم خواهد داشت و قزاقستان می‌تواند منبع خوبی برای تامین اورانیوم مصرفی ایران باشد.

افزون بر این ایران می‌تواند با نگاه جدی به مسیر انتقال انرژی قزاقستان – ترکمنستان – ایران به پیشبرد ژئو اکونومیک‌گرایی در قبال قزاقستان بپردازد. این مسیر که از طریق آن می‌توان نفت قزاقستان و ترکمنستان را به جزیره خارک در خلیج‌فارس با طی مسافت ۳۹۰ مایل منتقل کرد، با صرفه‌ترین و بهترین خط محسوب می‌شود. این خط لوله ۱/۵ میلیارد دلار هزینه در برخواهد داشت و حق ترانزیت از آن نیز ۳ دلار در هر بشکه خواهد بود. با توجه به اینکه در بیشتر قسمت‌های این مسیر، شبکه خط لوله نفت ایران وجود دارد با تکمیل و توسعه آن‌ها با هزینه کمتری می‌توان خط لوله مذکور را راه‌اندازی کرد (سوآپ نفت، فرصتی ارزشمند برای ایران، ۱۳۸۵).

شرایط فوق به ایران اجازه می‌دهد تا هم جهت انتقال گاز ترکمنستان به پاکستان و هم جهت خرید نفت در شمال و صدرو همان مقدار نفت در جنوب، کارمزد و اجرت دریافت کند. همچنین ایران در این صورت می‌تواند به دلیل فراهم کردن یک راه ترانزیت نیز درآمد داشته باشد. افزون بر این ایران به لحاظ اینکه دارای یک شبکه انتقال وسیع نفت در سراسر سرزمین خود است، می‌تواند با استفاده از آن‌ها جهت راه‌های جایگزین، خیلی زود و با سرمایه‌گذاری کمتری نسبت به گزینه‌های دیگر انتقال انرژی دریای مازندران، مسیرهایی را برای رساندن نفت و گاز دریای مازندران به بازارهای مصرف جهان به ویژه برای بازارهای وسیع در حال گسترش جنوب شرق آسیا مثل چین و ژاپن تأمین کند. ضمن آنکه ارتقاء جایگاه اقتصادی، افزایش امنیت و رشد همگرایی و همکاری منطقه‌ای نیز می‌تواند از جمله پیامدهای عبور نفت و گاز منطقه از ایران باشد.

از طرفی عدم دسترسی مستقیم قزاقستان به آب‌های آزاد واقع‌شدن ایران در مسیر حمل‌ونقل جنوبی این کشور باید همکاری‌های حمل‌ونقلی را در اولویت سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران قرار دهد. به ویژه که قزاقستان، ارتباطات و حمل‌ونقل را دو عامل مهم در برقراری روابط و همکاری با ایران به شمار می‌آورد. از این رو یک ظرفیت بالقوه خوب برای اشکال مختلف روابط میان دو کشور وجود دارد که با پایدار شدن خطوط مستقیم حمل‌ونقل شامل ارتباطات دریایی، هوایی و زمینی (راه‌آهن) می‌تواند به طور مؤثر به کار گرفته شود و در بلند مدت ایران را به یکی از بزرگ‌ترین واردکنندگان تولیدات کشاورزی قزاقستان مبدل سازد. ضمن آنکه ایران می‌تواند یکی از بهترین و مناسب‌ترین مسیرهای انتقال انرژی قزاقستان به جهان خارج باشد (بهمن، ۱۳۸۹: ۴۰).

ایران می‌تواند با استفاده از این ظرفیت‌ها، روابط و مناسبات خود را با قزاقستان به عنوان بزرگ-ترین کشور آسیای مرکزی گسترش دهد. از سوی دیگر قزاقستان به واسطه مناسبات مثبت خود با چین و روسیه می‌تواند عضویت ایران در سازمان منطقه‌ای شانگهای را آسان‌تر کند.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-24]

۱-۳. روابطه ایران و ترکمنستان رویکردها، آسیب ها و فرصت‌ها

تا قبل از قرارداد آخل میان ایران و روسیه، ترکمستان بخشی از خاک ایران بوده است به همین دلیل اشتراکات فرهنگی زیادی بین دو کشور است. هنوز هم بخشی از مردم ترکمنستان ایرانی‌تبار هستند و ارتباطات خانوادگی با شمال شرق ایران دارند. این کشور به عنوان جنوبی‌ترین جمهوری آسیای مرکزی هم‌مرز با ایران است و طولانی‌ترین مرز با ایران را در بین جمهوری‌های آسیای مرکزی دارد. ایران جزو اولین کشورهایی بود که استقلال ترکمنستان را به رسمیت شناخت. از آن به بعد دو کشور روابط خوبی داشته و در زمینه‌ی اقتصادی، حمل‌ونقل، پیشرفت‌های زیربنایی و انرژی روابط خوبی داشته‌اند.

جمهوری اسلامی ایران و ترکمنستان ۱ هزار و ۲۰۰ کیلومتر مرز مشترک آبی و زمینی دارند که فرصت‌های زیادی را برای همکاری دو جانبه فراهم می‌آورد. سیاست خارجی ترکمنستان مبنی بر بی‌طرفی است و سیاست‌های کلی جمهوری اسلامی ایران نیز مبنی بر حسن همجورای با همسایگان است. این موارد باعث شده است جمهوری اسلامی ایران با جمهوری ترکمنستان نسبت به سایر کشورهای آسیای مرکزی مناسبات قوی‌تر برقرار کند. این کشور دارای منابع نفت و گاز زیادی است. ترکمنستان چهارمین کشور تولیدکننده گاز طبیعی در جهان است و از اهمیت به سزایی برخوردار هست. به ویژه که ذخایر نفت این کشور در سال ۲۰۰۲، حدود ۶۴۵ میلیون بشکه ثابت تخمین‌زده شده بود و ذخایر عظیم گاز آن حدود ۱۰۱ تریلیون فوت مکعب هست (شیرازی و مجیدی، ۱۳۸۲: ۲۸۳۱- ۵۲).

افزایش صادرات گاز از سوی ترکمنستان و نیاز کشورهای جهان به آن از یک‌سو و قرار گرفتن ترکمنستان در مسیر جاده ابریشم و در ساحل دریای خزر از سوی دیگر به این کشور موقعیتی منحصر به فرد اعطا کرده است که قدرت‌های منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای را به سوی خود جلب می-کند (بهمن، ۱۳۸۹: ۲۶). از سوی دیگر قرارگیری ترکمنستان در مسیر جاده ابریشم باعث شده است تا این کشور اهمیت زیادی در اسای مرکزی داشته باشد. همسایگی ترکمنستان با ایران، مناسبات مبتنی بر دوستی، نیاز ترکمنستان به عبور از ایران برای رسیدن به آب‌های آزاد و نیاز ایران به عبور از خاک ترکمنستان برای دسترسی آسیای مرکزی، ارتباطات فرهنگی ژرف و اشتراکات تاریخی و فرهنگی باعث شده است ایران در آسیای مرکزی بیشتر مناسابات اقتصادی و فرهنگی را با جمهوری ترکمنستان داشته باشد. همچنین ایران بعد از روسیه بیشتر حجم مبادلات تجاری را با ترکمنستان دارا هست.

خط راه‌آهن تاجان – مشهد – سرخس، لوله گاز ۱۳۹ میلیون دلاری کورپیه – کردکوی در غرب ترکمنستان و سد دوستی ۱۶۷ میلیون دلاری در جنوب این کشور در یک همکاری اقتصادی

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-24]

ساخته شد. خط انتقال برق بلخان‌آباد – علی‌آباد و چندین پروژه دیگر مانند گسترش برنامه ارتباطی فیبر نوری، ساخت انبارهای بزرگ و سایر پروژه‌ها در مرو و پالایشگاه ترکمن‌باشی، ساخت ترمینال گاز مایع، ساخت اتوبان مثال‌هایی از گسترش روابط دو جانبه دو کشور هست. در سال ۲۰۰۹ حدود ۱۰۰ پروژه صنعتی در ترکمنستان ساخته و یا در حال ساخت با کمک ایران بود. به دلیل پایین آمدن قیمت گاز و نفت، حجم تبادلات سالانه دو کشور از ۳,۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۸ به ۱,۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۹ کاهش پیدا کرد. صادرات ترکمنستان به ایران در ماه‌های ژانویه – سپتامبر ۲۰۰۷ به میزان ۴۲ درصد افزایش پیدا کرد. صادرات اصلی ترکمنستان به ایران شامل گاز طبیعی، محصولات نفتی و پتروشیمی و همچنین منسوجات هست. ترکمنستان در سال ۲۰۱۰ حدود ۸ بیلیون مترمکعب گاز به ایران فروخت در حالی که در سال ۲۰۰۵ این میزان حدود ۵,۸ بیلیون مترمکعب بوده است. ترکمنستان حدود ۵ درصد نیازهای گاز ایران را تأمین می‌کند. هر دو کشور خط تأمین گاز طبیعی دولت‌آباد – سرخس – خانگیران در سال ۲۰۱۰ افتتاح کردند که صدور ۲۰ میلیارد مترکعب در سال به ایران را تأمین می‌کند.

در چندین سال گذشته همکاری‌های اقتصادی دو کشور از روند رو به رشدی برخوردار بوده به طوری که حجم بازرگانی اقتصادی دو کشور از رقم ۷۰ میلیون دلار در سال ۱۹۹۱ به رقم نزدیک به سه میلیارد دلار در سال گذشته افزایش یافته است و براساس تأکید دولتمردان دو کشور این رقم بایستی در سال‌های آینده به سقف ۱۰ میلیارد دلار در سال افزایش یابد. تاکنون سیزده اجلاس گروه مشترک اقتصادی بین دو کشور برگزار شده است که توفقات بسیار مهمی در بخش‌های مختلف را در برداشته است. تجسم ژئوپلیتیک در آسیای مرکزی با جغرافیای اقتصادی و منابع طبیعی این منطقه به شدت گره خورده و بازیگران جهانی؛ منطقه‌ای و نیز شرکت‌های بزرگ خارجی چند ملیتی را در منطقه به رقابت انداخته است.

این رقابت‌ها بیشتر پیرامون چگونگی دریافت سهم بیشتر در اکتشاف؛ تولید و استخراج نفت و گاز از یک سو و انتقال انرژی به بازارهای جهانی از سوی دیگر در جریان است. جمهوری اسلامی ایران؛ هم به عنوان یک بازار مصرف انرژی و هم مسیری امن؛ کوتاه مطمئن جهت ترانزیت و انتقال انرژی منطقه به بازارهای جهانی از موقعیت منحصر بفردی برخوردار است. در حال حاضر سه خط لوله انتقال گاز کورپجه – کردکوی؛ دولت‌آباد – سرخس جمهوری اسلامی ایران و سرخس ترکمنستان به درگز بین دو کشور فعال است. دولت ترکمنستان براساس یک برنامه بیست ساله (۲۰۱۱-۲۰۳۰) قصد افزایش تولید برق به میران ۲۵/۵ میلیارد کیلووات ساعت و نیز افزایش صادرات نیروی برق به رقم ۱۱ میلیارد کیلووات ساعت در سال را دارد.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-24]

در حال حاضر جمهوری اسلامی ایران یکی از واردکنندگان عمده برق ترکمنستان است و اقداماتی نیز جهت افزایش ظرفیت خطوط انتقال برق بین دو کشور جریان دارد. برق انتقالی به ایران هم-اکنون از مسیر خط انتقال برق بالکان آباد – گنبد انجام می‌شود. همچنین مسیر انتقال برق مرو – سرخس – مشهد نیز در دست اجرا است که توان انتقال ۴۰۰ کیلو ساعت وات برق را دارد.

از جمله پروژه‌های اجرا شده توسط پیمان‌کاران ایرانی در کشور ترکمنستان می‌توان به تصفیه-خانه آب شهر رمو؛ سیلوهای نگهداری گندم در استان مرو؛ همکاری مشترک در خصوص ساخت سد دوستی؛ احداث مسیر ارتباطی باجگیران به عشق‌آباد؛ احداث قطعه ۷۹ کیلومتری از جاده عشق‌آباد به ترکمن باشی؛ احداث قطعه حدود ۱۰۰ کیلومتری نبیت داغ به ترکمن‌باشی؛ احداث قطعه راه آرچمان به بامی به طول ۴۷ کیلومتر و .... اشاره کرد.

مهم‌ترین کالاهای صادراتی کشور ترکمنستان به ایران افزون بر گاز شامل محصولات کشاورزی؛ شیمیائی و نساجی است و در مقابل از ایران مواد غذائی؛ محصولات فلزی؛ مواد لبنی؛ لوازم خانگی؛ لوازم برقی؛ مصالح ساختمانی؛ وسائل نقلیه؛ لوله و تجهیزات پالایشگاهی؛ ادوات نیروگاهی؛ اتوبوس؛ تجهیزات و ماشین‌آلات کشاورزی؛ ماشین‌آلات و ادوات راهسازی و .... به ترکمنستان صادر می‌شود. ترانزیت زمینی بین دو کشور در حال حاضر از چهار مرز سرخس؛ لطف‌آباد؛ باجگیران و اینچه برون انجام می‌پذیرد و سالانه بالغ بر ۱۵۰ هزار دستگاه کامیون و تریلر از مرزهای دو کشور تردد می‌کند و کالای مصرفی دو کشور و نیز کالاهای ترانزیت به مقصد کشورهای افغانستان و آسیای مرکزی و همچنین انتقال کالاهای کشورهای آسیای مرکزی به مقصد خلیج‌فارس و کشورهای اروپائی از مقصد کشور ترکیه می‌نمایند.

با توجه به راه‌اندازی خط راه‌آهن بندرعباس – مشهد – سرخس – تجن و وجود ایستگاه تعویض بوژی در پایانه سرخس بخشی از ترانزیت و انتقال کالا بین دو کشور و سایر کشورهای آسیای مرکزی از طریق این خط آهن انجام می‌پذیرد که با راه‌اندازی خط آهن سه جانبه قزاقستان – ترکمنستان – ایران طی سال جاری به میزان قابل‌توجهی بر حجم ترانزیت ریلی کالا بین دو کشور افزوده خواهد شد و در ادامه با تکمیل قطعه راه‌آهن چابهار – مشهد؛ گرگان – مشهد؛ همچنین گرگان – شاهرود سرعت و زمان انتقال کالا از مسیر ریلی از مقصد آسیای مرکزی به سمت خلیج‌فارس از مسیر دو کشور ترکمنستان و ایران رشد چشمگیری خواهد یافت و شاهد جهش چشمگیری در افزایش ترانزیت ریلی در این منطقه خواهیم بود (سرکنسولگری ایران در مرو).

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-24]

۲. نتیجه گیری

روابط ایران و ازبکستان باید به سمت منطقه‌گرایی سوق یابد. یک سازه منطقه‌ای اقتصاد محور راهبرد مناسبی برای حل مشکلات دو کشور و نزدیکی این دو به هم است. از این طریق است که ایران می‌تواند در کی تعامل سازنده با ازبکستان روابطی بر پایه منافع دو کشور ایجاد کند. ازبکستان تنها کشور محصور در خشکی در جهان است که برای دستیابی به دریا باید حداقل از دو کشور عبور کند و بهترین راه دسترسی ازبکستان، محیط ایران است؛ بنابراین لزوم همکاری‌های دو جانبه برای ازبکستان ضروری است. ایران می‌تواند با اختصاص مسیر ویژه برای این کشور، اقتصاد و صادرات این کشور را در دست گیرد و به عنوان گروگان از آن استفاده کند. البته باید به این نکته نیز توجه کرد که ازبکستان به دلیل فعالیت‌های منطقه‌گرایی و علاقه به قدرت نمایی در منطقه تلاش می‌کند از نفوذ ایران در آسیای مرکزی بکاهد از سوی دیگر به دلی حمایت‌های ایران از سدسازی و کنترل آب در تاجیکستان با تهران دشمنی دارد و از نفوذ بیشتر ایران در تاجیکستان نگرانی است.ایران می-تواند با استفاده از این ظرفیت‌ها، روابط و مناسبات خود را با قزاقستان به عنوان بزرگ‌ترین کشور آسیای مرکزی گسترش دهد. از سوی دیگر قزاقستان به واسطه مناسبات مثبت خود با چین و روسیه می‌تواند عضویت ایران در سازمان منطقه‌ای شانگهای را آسان‌تر کند.ایران و ترکمنستان با توجه به موقعیت استراتژک و روابط اقتصادی مثبت خود می‌توانند در دیگر حوزه‌ها مانند موضع-گیری‌های منطقه‌ای و جهانی و تعیین رژیم حقوقی خزر همکاری کنند. ترکمنستان می‌تواند کلید ورود ایران به آسیای مرکزی باشد و از سوی دیگر نیز ایران راه خروج ترکمنستان از بن‌بست خشکی است و می‌تواند این کشور را به اروپا و خلیج‌فارس متصل کند. از سوی دیگر همکاری دو کشور می‌تواند از دخالت قدرت‌های فرا منطقه‌ای در منطقه و به ویژه دریای مازندران جلوگیری کند. در نتیجه می‌توان گفت دو کشور با توجه به اشتراکات تاریخی، فرهنگی و دینی توانایی‌های بیشتری برای افزایش روابط دارند که می‌تواند در آینده محقق شود.

اما نباید از این نکته غافل بود که ترکمنستان در حال ایجاد تغییراتی در سیاست خارجی خود است و تلاش می‌کند تا خود را به جامعه جهانی نزدیک‌تر کند و در این راستا از منابع گاز خود بیشترین استفاده را خواهد برد. این تغییرات به ضرر روابط ایران و ترکمنستان خواهد بود و در نتیجه ترکمنستآن همسایه‌ای مطمئن و شریکی پایدار برای ایران به همسایه‌ای بدل می‌شود که در راستای منافع و تقویت روابط خود با غرب حاضر است هر گونه بازی با کارت ایران انجام دهد.

در نهایت جهموری اسلامی ایران در سیاست گذاری خارجی خویش در آسیای مرکزی وقفقاز نیم نگاهی هم به منافع روسیه هم داشته ودر بیشتر موارد تصمیم گیران سیاست خارجی در این حوزه سعی نموده اند که سیاست های اتخاذ شده با منافع روسیه اگر هم سو هم نباشد در تقابل و

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-24]

تعارض هم نباشد .منافع روسها در بسیاری از موارد مد نظر تصیم گیرندگان سیاست خارجی بوده و شاید تاحدودی از منافع ملی نیز چشم پوشی شده است در واقع ایران موقعیت زئوپولتیکی خود را به در منطقه یا فراموش نموده یا مورد غفلت واقع شده است در حالیکه از ایران به عنوان برادر بزرگتر کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز بوده متاسفانه به دلیل تعدد نهادهای تصمیم گیری در سیاست خارجه و همچنین رعایت منابع بعضی از کشورها از سیاست گذاری وافع گرایانه براساس منافع ملی چشم پوشی شده است.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-24]

منابع

۱. اعظمی، هادی و علی اکبر دبیری، (۱۳۹۱)، ارزیابی فرصت ها و چالش های ژئوپلیتیکی ایران در آسیای مرکزی، فضای جغرافیایی : زمستان، دوره ۱۲، شماره ۴۰.

۲. ابولحسن شیرازی، حبیب‌الله و مجیدی، محمدرضا، (۱۳۸۲)، سیاست و حکومت در آسیای مرکزی و قفقاز، نشر قومس.

۳. بهمن، شعیب، (۱۳۸۹)، جمهوری اسلامی ایران و آسیای مرکزی، ظرفیت‌های همکاری و همگرایی منطقه‌ای، مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز و پاییز ۱۳۸۹- شماره ۷۱.

۴. حبیب الهی، مرجان و همکاران(۱۴۰۱)، بررسی تاثیر توسعه بازارهای مالی و درآمدهای مالیاتی بر رشد اقتصاد در کشورهای جنوب شرقی آسیا، نشریه اقتصاد و بانکداری اسلامی، دوره ۱۱، شماره ۴۰ - (۹-۱۴۰۱)

۵. رمضانی بونش، فرزاد (۱۳۹۵)، فرصت‌های مهم سیاسی و بین‌المللی گسترش روابط ایران و قزاقستان، شبکه مطالعات سیاست‌گذاری عمومی.

۶. کرمی، جهانگیر، (۱۳۹۵)، همکاری‌های ایران و قزاقستان و دیپلماسی ایران در آسیای مرکز، ایراس.

۷. محمدی، نحیبه (۱۳۸۸)، تأملی بر روابط اقتصادی ایران و قزاقستان، باشگاه اندیشه.
URL:http://www.bashgah.net/fa/content/show/۳۷۶۷۲

۸. وکیلی، علی و همکاران(۱۴۰۱)، کنکاشی بر اثر بحران های ارزی بر بخش واقعی اقتصاد ایران: واکنش بهره وری، اشتغال و رشد اقتصادی، نشریه اقتصاد و بانکداری اسلامی، دوره ۱۱، شماره ۴۱ - (۱۲-۱۴۰۱)

9. Atsuyuki Okabe, Islamic Area Studies with Geographical Information Systems, ۲۰۰۴, p. ۱۱۲

10. H. Keane, A. Hingston Quiggin. A. C Haddon, Man: Past and Present, p. ۳۱۲, Cambridge University Press, 2011, Google Books, quoted: “Who take their name from q mythical Uz-beg, Prince Uz (beg in Turki=a chief, or hereditary ruler)

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-24]

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-24]